

DOSYA | MAKALE

Bir ırkçılık türü olarak İslamofobi

ENİS DOKO

“İrkçilik sadece bir kişinin ten rengine karşı ön yargılı olmak ve antipati duymak değildir. Birinin şivesi, ibadet şekli ya da içinde bulunduğu kültürel kodlar sizi rahatsız ediyorsa bu tepki de ırkçı bir duygudur. Birinin giydiği rockçı tişörte, başörtüsüne ya da şalvara karşı içinizde bir nefret/antipati oluşuyorsa bu tam olarak ırkçı bir duygudur.”

Samuel Patty adlı Fransız öğretmenin vahşice katledilmesi *Charlie Hebdo* olaylarını ve ifade özgürlüğü tartışmalarını yeniden hatırlattı. 2015 yılında bir grup radikal, Fransız *Charlie Hebdo* dergisinin ofisini basıp 12 kişiyi katlettiği zaman tüm dünya ayağa kalktı. Sosyal medya “Je suis Charlie” (“Hepimiz Charlie’yiz”) sloganı ile doldu. 11 Ocak’ta aralarında 40 dünya liderinin de bulunduğu 2 milyon kişi olayları protesto etmek için Paris’te yürüyüş yaptı. Aynı gün 4 milyon kişi Fransa’nın farklı bölgelerinde yürüyüşe destek verdi. Normalde 60 bin basılan dergi sonraki sayıda 6 dilde 8 milyona yakın tirajla çıktı. Elbette böylesi bir saldırı kınanmalıydı. Ancak ifade özgürlüğü adına iğrenç bir karikatürü eleştirme özgürlüğünün elimizden alındığı küresel bir tepkiye dönüşmüştü olay.

Aynı yıl Türkiye Ankara garında gerçekleşen bombalı saldırı ile sarsılmış, 109 masum vatandaşımız terör saldırısı sonunda can vermiş, 500’den fazla kişi yaralanmıştı. Charlie olan dünya, Ankara olmamış ve o saldırıya gösterilen tepkinin onda birini göstermemişti. Aynı yıl Suriye iç savaşında 55 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, o da Avrupa’nın saygısız çocuğu Charlie kadar önemsenmemişti. Basın ve ifade özgürlüğü için bu tepki verildi diyenler olabilir. Ancak durum öyle değil.

23 Nisan 1999 yılında Kosova savaşı sırasında, Sırp propagandası yaptığı gerekçeyle Sırp Ulusal Radyo Televizyonu füze ile vurulmuş, 16 sivil haberci hayatını kaybetmişti. Batı medyası ifade özgürlüğünden söz etmemiş, saldırıyı savunmuştu. Felsefeci olmama rağmen

DOSYA

Peygamber aşağılamayı masum, Sırp propagandası yapmayı ise ölümü hak eden bir şey olarak gösterecek bir retorik bulamıyorum.

Aynı ikiyüzlük Samuel Paty olayında da karşımızda. Fransız hükümeti ifade özgürlüğünü savunma amacıyla çok sayıda Müslüman derneğin sesini kesmeye hazırlanıyor. Peygamberimizi aşağılayan karikatürlerin çizilip yayılması hakkını savunan Fransa Cumhurbaşkanı Macron, aynı tavrı geçen yıl barışçıl bir protestoda kendisinin heykeli ni yapıp yakan protestoculara karşı göstermemişti. Protestocular suçlu bulunmuş ve hüküm giymişti.

Bazı ifadeler daha özgür(!)

Bugünlerde “ifade özgürlüğü savunucusu” Fransız parlamentosu medyada ve sosyal medyada Fransız güvenlik güçlerinin resimlerini paylaşmayı yasaklayan bir yasa tasarısını tartışıyor. Peygamber’le dalga geçen, Müslümanları aşağılayan bir resim paylaşabilirsiniz, ama Fransız güvenlik güçlerinin resmini paylaşamazsınız. “Yaşasın Filistin-İsrail’e Boykot” yazan tişört giymek ifade özgürlüğüdür değil mi? Fransa’da değil; 2015 yılında 12 kişi böyle tişört giydikleri için hüküm giymişlerdi: Bütün ifadeler özgürdür ama bazıları daha özgürdür(!) Okulda başörtüsü takmak ya da uzun etek giymek laiklikle çeliştiği için ifade özgürlüğüne dâhil değil. Kişi okulda dinle dalga geçmekte özgür ama dinini ifade etmekte özgür değil!

İnsan yaşamına verilen değer ve ifade özgürlüğünde bir çifte standart olduğu ortada. Batılı bazı ülkeler “Radikal İslam” tehdidini tartışırken, Müslümanlara karşı yapılan ayrımcılıklar ve nefret söylemlerinin farkında değiller. “Radikal Müslümanlar”ın

terör saldırısı yapacağı korkusunu güçlendiren demeçler verirken, Orta Doğu ve Afrika’da dökülen kanları görmezden geliyorlar. Sosyoloğlar Müslümanlara uygulanan bu ikiyüzlük, önyargı ve terörizmle özdeşleştirme retoriğine İslamofobi diyorlar.

İyi ama İslamofobinin kökeni nedir? Neden Batı’dakiler kendilerine uyguladıkları standartları Müslümanlara uygulamıyor? Bu soruların cevabı kanaatimce ırkçı sezgilerde yatıyor. Türkiye’de de bir kesimde benzer bir sezgiyi görmek mümkün. İzmir depreminde bir yavrumuzu kurtaranlar tek bir getirdiği için eleştirilmiş ve teröristleri ima etmekle suçlanmıştı. Her gün yüz milyonlarca Müslüman tarafından namazda dillendirilen, ezanda okunan tekbiri terörizmle eşleştirmek İslamofobinin bir yansımasıdır. Bunun ırkçı sezgilerden kaynaklandığını söylediğim zaman sosyal medyada çok sayıda tepki geldi. Oysa ben orada bir benzetme yapmamış, bilişsel bilimler açısından bir tespitte bulunmuşum.

İrkçılığın bilişsel bilimler açısından kökeni

Bilişsel bilimcilerin “sistem 1 düşünce” dediği, bilinç dışı ve hızlı karar veren bilişsel mekanizmamız insanların avcı-toplayıcı olarak yaşadığı paleolitik dönemde gelişti. 2 milyon yıl önce başlayan ve ancak 12 bin yıl önce tarımın ortaya çıkmasıyla sona eren paleolitik dönem çoğu zihinsel yetimizin geliştiği çağ idi. Paleolitik çağ gıdanın az bulunduğu, ortalama insan ömrünün 30 yılın altında olduğu, sağlık ve güvenliğin hayatımızda neredeyse hiçbir yerinin olmadığı bir dönemdi.

Gıdanın çok sınırlı olduğu ve saklanamadığı bu koşullarda yaşanan bölgeyi korumak, oraya

giren yabancıları tanıyıp onlara tepki göstermek hayatta kalma açısından son derece önemliydi. Bir bölgedeki toplanabilecek gıda ve avlanabilecek hayvan sınırlıydı; başka bölgelerden bölgemizi işgal edenleri tanımalı ve onlara karşı tavrı almalıydık.

Bunun sonucunda genetiğimize yansıyan grup-ıç (in-group) ve grup dışı (out-group) ayrımı yapma yeteneği gelişti. Kendi kabilesindekileri diğer kabiledenkinden daha hızlı ayıran ve onları kayıranlar daha çok hayatta kaldı. Bunun sonucunda bu özelliklerini sonraki nesillere aktarmaya başladılar. Hepimiz atalarımızın bu özelliğini taşıyoruz. Tabi bu ayırım grup-ıç gördüğümüz insanları kayırmaya ve onlara daha çok değer vermeye de yol açıyordu.

Grup-ıç/grup-dışı ayrımı hızlı ve bilinç dışı yapılan bir ayırımdır. Ayırım genelde fiziki görüntüden yapılır: Ten rengi, saç rengi, göz ve vücut şekli, boy. Bundan dolayıdır ki insanlar farklı ten rengi ve fiziki özelliklerdeki insanlara önyargılı oluyorlar. İrkçilik tam da budur. Hatta görüntü kadar farklı ırklardan insanların kokusuna karşı bile çok daha duyarlıyız. Bizimle aynı bölgeden gelmeyen, farklı beslenen insanların kokusunu çok daha hızlı yakalar ve genelde rahatsız oluruz.

İslam’a antipati bir ırkçılık türüdür

Mesela beyaz ırk mensupları genelde siyahi ırk mensuplarının kötü koktuğunu iddia ederken, siyah ırk mensupları da aynısını beyaz ırk için söyler. Zira diğer milletlerin kokuları onların grup-dışı olduğunun sinyalini veren bir uyarı mekanizması ile ilişkilidir. Bölge ve gıda için savaşan kabile insanları olsaydı bu önyargı faydalı olabilirdi belki. Ancak biz artık global bir dünyada büyük şehirlerde yaşıyoruz. Bu ilkel

sezgiler ırkçılığa yol açıyor ne yazık ki.

İrkçılığı fiziki ve ırksal özelliklerle sınırlı ilkel bir sezgi sanmak yanlış olacaktır. Zira yakın bölgelerde yaşayan kabileler fiziki olarak da birbirine benzediği için fiziki görüntü dışında faktörler devreye giriyordu. Giysiler, dövmeler, takılan semboller, atılan nara ve sloganlar, ritüeller, şiveler de öteki kabilelerin mensuplarını tanımadada, dolayısıyla grup-içi ve grup-dışı ayrımının oluşmasında önemli rol oynuyordu.

Bizden farklı giyinen, şiveli konuşan, farklı ibadet eden, farklı sembol takan insanlara karşı da ten rengine karşı oluşan aynı ötekileştirici tavır oluşuyordu. Diğer taraftan bizim gibi giyinen, aynı kültürel davranışları sergileyen, benzer bir şive ile konuşan, benzer giyinen insanları dost ve bizden görürüz. Onları kayırır ve onlara daha çok güveniriz. Dolayısıyla dinî giysi, ritüel ve davranışlara karşı bizde oluşan önyargılar, başka bir ırka karşı oluşan önyargılarla aynı ilkel sezgidir. İslam'a antipati duyma bu anlamda bir ırkçılık türüdür.

İrkçilik sadece bir kişinin ten rengine karşı ön yargılı olmak ve ona antipati duymak değildir. Eğer bir kişinin giydiği rockçı tişörte, taktığı başörtüsüne ya da giydiği şalvara karşı içinizde bir nefret ya da antipati duygusu oluşuyorsa bu da tam olarak ırkçı bir duygudur. Ya da bir kişinin şivesi, ibadet şekli veya içinde bulunduğu kültürel kodlar sizi rahatsız ediyorsa bu tepki de ırkçı bir duygudur. İslami sembol, ritüel ve Müslümanların giydiği giysilere karşı oluşan tepki de dolayısıyla tam olarak böyle bir ırkçı bir tepkidir.

İrkçilik ne zaman tehlikeli olur, nasıl çözülür?

Grup-içi ve grup-dışı ayrımı ne yazık ki biyolojimize kodlanmış doğal bir tepki. Elbette bir tepkinin doğal olması onu iyi

ya da haklı yapmaz. Sadece bu duygunun yaygın olduğu anlamına gelir. Ne yazık ki ırkçı sezgi ve tepkiler hepimizde mevcut. Bunun farkında olup bununla mücadele etmeli, ilkeleri sezgilerimizin önüne geçirmeliyiz. Kriter ne olursa olsun genellemekten kaçınmalıyız. Bir dinî inanca, belli bir müzik türüne ya da herhangi bir bölgeden gelen birine karşı sırf eşleştirdiğimiz grubundan dolayı farklı muamelede bulunmaktan kaçınmalıyız. Söylenmesi yapmasından ne yazık ki zor, zira çoğu zaman bu farklı muamele bilinçdışı gerçekleşir.

İrkçilik toplumsallaştığı ve geniş kitleler tarafından benimsendiği zaman çok tehlikeli hâle gelir. Bu durumda cadı avı başlar. Avrupa'da şu anda gerçekleşen tam olarak bu, sanatçılardan devlet adamlarına kadar herkes İslamofobik söylemleri besliyor ve bunları normalleştiriyor. Böylesi bir ortamda bu ilkel duygular daha da güçlenmekte, grup-dışı ilan edilen kesimler en iyi ihtimalle sosyo-ekonomik olarak mağdur edilmektedir.

Avrupa'da uzun süredir Müslümanlar bu sorunla karşı karşıya. Yazının başında ele aldığımız iki-yüzlülük sadece bu ırkçı tepkinin ufak bir işareti.

İrkçilik toplumsallaştığı zaman ne yazık ki grup-dışı ilan edilen taraf kendisi ile aynı kaderi paylaşanlara karşı önyargılı hâle gelir. Nextions şirketi 2014'te üç yıllık bir çalışması tarafından hazırlandığını açıkladığı bir araştırma raporu sundu. Raporu 22 farklı şirkette çalışan, 21'i azınlık, 39'u beyaz ırktan toplam 60 ortağı ile paylaştı. Profesyonel hukukçular olan bu kişilerin yarısına raporu yazanın siyahı bir Amerikalı, diğer yazısına ise beyaz Amerikalı olduğu söylenildi. Siyahı çalışanın hazırladığı söylenen rapor bariz şekilde daha düşük not aldı. Okuyucular yazarın siyahı olduğunu düşününce daha çok dil bilgisi, teknik

**İRKÇILIK TOP-
LUMSALLAŞ-
TIĞI VE GENİŞ
KİTLELER
TARAFINDAN
BENİMSEN-
DİĞİ ZAMAN
ÇOK TEHLİKE-
Lİ HÂLE GELİR.
BU DURUM-
DA CADİ
AVI BAŞLAR.
AVRUPA'DA
ŞU ANDA
GERÇEKLEŞEN
TAM OLARAK
BU, SANATÇI-
LARDAN DEV-
LET ADAMLARINA
KADAR
HERKES İS-
LAMOFOBİK
SÖYLEMLERİ
BESLİYOR
VE BUNLARI
NORMALLEŞ-
TİRİYOR.**

ve içerik hatası buldular ve daha kötü yorumlar yazdılar. İlginç bir şekilde azınlık ve siyahı okuyucular da aynı tepkiyi verdi!

Yeniden "insanlaştırma"

Buna benzer başka deneyler de mevcut. Azınlıklar ırkçılığa maruz kaldığı zaman bunu kabul edip kendileri de "kaderdaşlarına" ırkçı muamelede bulunabiliyorlar. Bunu kabul edilmek ve "kaderdaşlarından" farklı olduğunu göstermek için yapabiliyorlar. O yüzden İslamofobi Müslümanların da İslamofobik uygulamalara yönelmesini güçlendirebiliyor. Ülkemizde de bu yüzden farkında olmadan İslamofobi güçlenebilir.

Peki, İslamofobi ve ırkçılıkla nasıl mücadele edilebilir? İlk olarak, fenomenin kabul edilmesini sağlamamız lazım. Oluşturulan İslamofobik yasalar ve uygulamalar ifşa edilmeli ve bu konuda kolektif bir bilinç oluşturulmalı. Toplumların İslamofobiyi kabul etmesinin önüne geçilmeli. İkinci olarak İslamofobi ve ırkçılığa maruz kalan kişilerin yeniden "insanlaştırılması" gerekir.

İrkçilik güçlendiği zaman buna maruz kalanlar "insandışılaştırılır", onur ve duygulara sahip bir birey gibi görülmemeye başlanırlar. Buldukları topluma ait olmadıkları çünkü tam bir birey olmadıkları düşüncesi yayılır, onlara saldıranlar karşılarında insan olduğunu unuturlar. "İnsanlaştırma" da ırkçılarla mağdurların bir araya getirilmesi, gruplar arasında duvarların yıkılması ile gerçekleştirilebilir.

Bunun için hepimize düşen görevler var. Paradoksal gelebilir ama ırkçılıkla ırkçı bir şekilde mücadele etmek işe yaramaz, ırkçılık ırkçıların kalbi kazanılarak çözülebilir. Bir kişi beraber çalıştığı, beraber zaman geçirdiği kişiyi benimsemeye ve ona karşı düşmanlığı azaltmaya başlar. İrkçilik tamamen yok edilmese de ateşi sönmeye başlar.